

De ultieme onder

Met niets ontziend cynisme en oog voor het gruwelijke detail beschrijft hij de naoorlogse USA. Ook zijn jongste roman zorgde weer voor het nodige tumult. Verloedering, corruptie en verloren onschuld: het helse Amerika van James Ellroy.

HANS HOENJET

Just call me dog!' zei de 47-jarige uit Los Angeles afkomstige misdaad-auteur James Ellroy tegen zijn Nederlandse uitgever nadat hij zijn bord had afgelikt. Een verslaggever van het Londense magazine Time Out mocht uit zijn mond optekenen: "Ik ben geen liefhebber van SM. Voor een ex-slipjessnuffelaar houd ik er strenge morele maatstaven op na." Frank Sinatra typeerde hij monkelend als "een zak vol stront". En in zijn laatste roman *American Tabloid* voert hij John F. Kennedy op als een herenloze flapdrol met een vlotte babbel 'die in feite per ongeluk door gangsters werd vermoord, geholpen door de post-Varkensbaai CIA, vanwege de Oedipale fixatie van zijn broer op zijn afschuwelijke vader, Joe Kennedy, die een van de grootste Godfathers van de Amerikaanse misdaad en corruptie was'. Het mag duidelijk zijn: James Ellroy houdt niet van omtrekkende bewegingen. Ellroy, auteur van zo'n tien misdaadromans, was onlangs in Nederland om *American Tabloid* te promoten. Hij poseerde als rouwdouw en ventileerde de ene wisecrack na de andere. Volmondig erkent hij dat al-

leen al het zien van een bandrecorder hem bedwelmt. Hij heeft geen blurbschrijvers nodig.

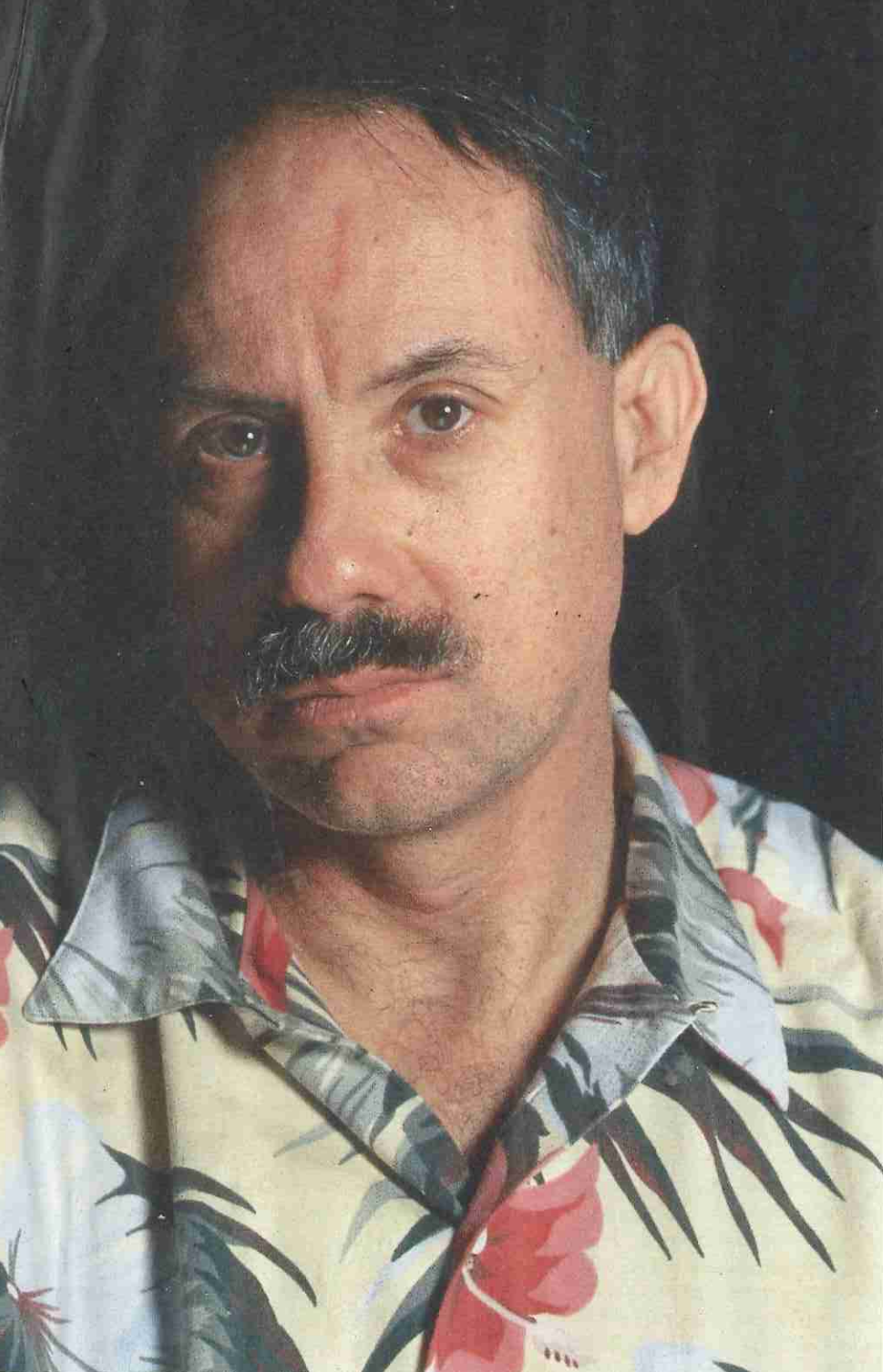
De academische kritiek was er deze keer vroeg bij. De gerenommeerde New York Times Book Review wijdde een hele pagina aan Ellroy's roman over de machinaties van de Kennedy-clan, de CIA, Edgar J. Hoover en Howard Hughes. Is pulpfictionte opeens salonfähig geworden en kan James Ellroy met recht 'de Balzac van het contemporaine Amerika' worden genoemd? De grote belangstelling en de soms euforische reacties op Ellroy's werk zijn symptomatisch voor de ambivalente verhouding tussen de literaire kritiek en het misdaadgenre. Raymond Chandler moest nog met zijn *The Simple Art of Murder* een apologie voor de hardgekookte detective schrijven. In navolging van Dashiell Hammet haalde hij de moord uit de Venetiaanse vaas en gaf hem terug aan de gangsters in de achterbuurten van L.A. De verschijning van de ; legendarische essaybundel *Tough guy writers of the thirties* betekende een eerste officiële erkenning van de 'harde schrijversschool'. Raymond Chandler begreep het misverstand uitstekend: "De gemiddelde detective is waarschijnlijk niet slechter dan de doorsnee-roman, alleen bestaat die laatste niet."

Het tumult rond het fenomeen James Ellroy illustreert dat Chandler's adagium nog steeds geen gemeengoed is geworden. De kritische reacties op zijn werk verraden doorgaans meer over de recensent dan over het besproken boek. Onkunde inzake de traditie van de misdaadroman genereert veelal potsierlijke misverstanden. "Ik wil Amerika herscheppen volgens mijn eigen regels," ronkte Ellroy toen de academische kritiek zijn *American Tabloid* juichend had ontvangen. "Groots, veelzijdig, duister, rijk, ondoorgrondelijk. Ik wil romans schrijven als Tolstoj." Om vervolgens onomwonden te erkennen dat hij nog nooit een letter van de Russische grootmeester had gelezen.

Wie de ophef rond Ellroy wil begrijpen, moet eerst een blik op zijn curriculum vitae werpen. Hij bracht zijn jeugd jaren door in Los Angeles, de bakermat voor een

wereld

James Ellroy: 'Ik wil Amerika herscheppen volgens mijn eigen regels.'

hardgekookte schrijver. Zijn jeugd was mistroostig. Zijn moeder, een Duits-Amerikaanse verpleegster met een promiscuë levenswandel, werd in 1958 dood op een braakliggend terrein gevonden. Ze was gewurgd met een nylonkous. Het onderzoek naar de dader is nog steeds niet gesloten. Ellroy mag deze traumatische gebeurtenis graag memoreren en zal de moedermoord in zijn nog te verschijnen *Dark Places* opnieuw onderzoeken.

Na de gewelddadige dood van zijn moeder trok de tienjarige James in bij zijn vader. Diens drankzucht en semi-criminele levensstijl waren geen goed voorbeeld. Ellroy's puberjaren vormden een aaneenschakeling van diefstallen, dwangmatige masturbatie en 35 veroordelingen. Het zijn elementen die steevast in zijn pikzwarte misdaadromans terugkeren. Tot overmaat van ramp raakte hij verslaafd aan Dexedrine, hoestsiroop en neus-inhalers. Op 17-jarige leeftijd meldde hij zich voor het leger. Ellroy wilde naar Vietnam. Het ging uiteindelijk niet door. De roofoverval op zijn lichaam leidde tot ziekenhuisopname en een ontwenningsskuur. Hij was toen 28. Met de bezetenheid van iemand die aan de *Wiedergutmachung* van zoveel verspilde jaren begint en gekweld door de traumatische herinnering aan zijn vermoorde moeder, zette Ellroy zich aan het schrijven van zijn *serie noire*. "Ik was volledig geperverteerd. Nu ben ik volmaakt gelukkig met het leven dat ik leid. Ik ben langer een redelijk fatsoenlijke, beschaafde en succesvolle man geweest dan dat ik dronk, drugs gebruikte, lingerie besnuffelde, inbrak en gevangen zat." Tegenwoordig afficheert hij zichzelf als een liberale Republikeinse burgerman, die maar over zijn schouder hoeft te kijken om te zien hoe poreus fatsoen en geborgenheid zijn.

In Ellroy's oeuvre ontpoppen de meeste protagonisten zich als schoften, verraders en perverse misdadigers. Zijn semi-autobiografische debuut *Brown's Requiem* werd nauwelijks opgemerkt door de kritiek. Het vervolg *Clandestine*, het fictieve relaas over de moord op zijn moeder, betekende evenmin een doorbraak. Pas met de trilogie *Blood on the moon*, *Because the night* en *Suicide kill* demonstreerde Ellroy waartoe hij als vertegenwoordiger van het harde genre in staat is. Zijn stijl is staccato-achtig en rauw geworden. Met niets ontziend cynisme en oog voor het gruwelijke detail evocceert hij de naoorlogse USA. Zijn personages kennen 'America the Great' niet. Ze

MICHELLE PELLETIER / SYGMA / ABC PRESS

leven in een krankzinnig land vol corruptie en verderf, een verkankerde samenleving, waarin niemand te vertrouwen is en het eigenbelang triomfeert. Vooral in het eveneens verfilmde *Bloed op de maan* excelleert Ellroy als chroniqueur van het door psychopaten, corrupte politieagenten en seriemoordenaars bevolkte Los Angeles. De jacht op een geperverteerde vrouwenmoordenaar is hier de centrale obsessie. De psyché van de rechercheur en die van de dader vertonen opvallend veel overeenkomsten met elkaar. Duistere driften en impulsiviteit sturen hun gedrag.

Ellroy doorgrondt de criminele ziel. Zijn empathie roept herinneringen op aan Patricia Highsmith, maar waar haar psychologie subtieler en fijnvertakter is, opteert Ellroy voor een soms vulgair Freudianisme dat de lugubere Bacon-achtige seks- en geweldscènes moet rechtvaardigen. Het boek wemelt van taferelen als dit: "Er hing een naakte vrouw aan één been aan een plafond boven een met een quilt bedekt bed. Haar buik was van haar bekken tot haar fibbenkast opengereten en haar ingewanden puilden zover naar buiten langs haar ondersteboven hangende romp dat haar met bloed besmeurde gezicht erachter schuilging." Het is de klinische taal uit het lijkschouwersrapport, op smaak gebracht met een snuifje necrofiele lust. Hier verwijderd Ellroy zich wel heel ver van Chandler, James M. Cain of Elmore Leonard. Horror en perversie voeren bij hem de boventoon. Hoogtepunt in zijn werk is het vierluik

LA Quartet, waarin hij zinnelijk en rauw het Los Angeles van de jaren veertig en vijftig laat herleven. Zijn fascinatie voor kinky seks en vrouwenmoord komt perfect tot uitdrukking in *The Black Dahlia*, waarin de agenten Blanchert en Bleichert, twee ex-boksers, jacht maken op een verknipte vrouwenmoordenaar. Niemand is in deze roman wie hij lijkt. Zelfs vertrouwelingen en minnaressen blijken na verloop van tijd dubbelspel te spelen.

De roman culmineert in een even schilderachtig als weerzinwekkend familiedrama, dat door Chandler verzonnen had kunnen worden. Er is echter één cruciaal verschil: de scheidslijnen tussen boven- en onderwereld zijn vervaagd. De rechercheur heeft niet meer de nobele inborst van de *private eye* en het romantische Los Angeles van weleer is een gistend vat van racisme, homofobie en ongebreideld kapitalisme geworden.

Ellroy's striemende stijl doet de lezer regelmatig naar adem happen. Waarschijnlijk is hij de radicaalste en zwartgalligste misdaadauteur van nu. Zijn dubieuze helden worden in een maalstroom van bedrog en verraad meegezogen, maar blijven naar loutering en verlossing haken. Hoe macaber en normloos de wereld hen ook toetschijnt, oprispingen van wat Ellroy 'een protestants ethos' noemt, herinneren nog aan het rudiment van een geweten.

In *American Tabloid* is Bob Kennedy als bestrijder van de georganiseerde misdaad de laatste der Mohikanen. De overigen zijn gevallen engelen. Met dit boek wil Ellroy de Verenigde Staten ontmaskeren als de ultieme onderwereld. De premisse 'misdaad is politiek' vormt het uitgangspunt van een verzameling geschiedenissen die preluderen op de moord op John F. Kennedy.

De kunstige vermenging van fictie en werkelijkheid in *American Tabloid* heeft de moederen danig verhit. Krantenkoning Howard Hughes, FBI-topman Edgar J. Hoover, vakbondsleider Jimmy Hoffa, paterfamilias Joseph Kennedy alias 'old grand Joe' en diens zonen Jack en Bob worden sprekend opgevoerd. Het is een literaire truc die advocaat-schrijver George V. Higgins al eerder vertoonde in de politieke misdaadroman *City on a Hill*. Daarin is de belangenverstrengeling tussen het politieke circuit in Washington en het gangsterwezen zo innig dat niet meer valt uit te maken wie waarbij hoort. Ook Higgins' montagestijl — dialogen die klinken als de transcripties van geheime bandopnamen — past Ellroy met verve toe. De personages spreken een flitsend taaltje, doorspekt met *slang*, obsceniteiten en politiek jargon. Het contrast tussen het officiële taalgebruik in speeches en communiqués en het cynische dieventaaltje in de coulissen werkt

*'Ik ben langer een
beschaafde en
succesvolle man
geweest dan dat ik
drugs gebruikte,
lingerie besnuffelde
en inbrak.'*

komisch en ontluisterend.

De vergelijking met andere studies naar de moord op Kennedy is al vaak gemaakt.

Don DeLillo's *Libra* en Oliver Stone's film *JFK* verbleken echter tot nogal traditionele reconstructies van de aanslag op de president. Het gaat Ellroy er trouwens niet om de geschiedenis nauwgezet na te vertellen of het complot te onthullen. Bij hem is de historische waarheid opgelost in een veelvoud van waarheden. Ellroy wil domweg de Amerikaanse geschiedenis tussen 1958 en 1973 *debunkten*. En dat doet hij overtuigend. De roman wordt gedragen door drie personages: Pete Bondurant, een waakhond van mediamagnaat Hughes, Kemper Boyd, een FBI-agent die zich ingraaft in de Kennedy-clan en de CIA, en Ward Littell, die zich vastbijt in een onderzoek naar de geheime Teamsterfondsen van Jimmy Hoffa. Hun loyaliteit is betrekkelijk. Zoals de personages uit Ellroy's misdaadromans zijn ze antipathiek en narcistisch. Hun leidend principe is puur eigenbelang.

In navolging van John Dos Passos versterkt Ellroy de suggestie van authenticiteit via hedendaagse *newsreels*. Filmshots, radiojingles, hits, TV-beelden, rapporten, documenten en berichten uit de sensatiepers zijn even belangrijk als wat de personages zeggen en beleven. De parallelle verhaallijnen en de filmscenario-structuur van *American Tabloid* moeten illustreren dat het onmogelijk is de ware toedracht van de moord op JFK te achterhalen. Ellroy wil de Kennedy-legende aan stukken slaan. Nu is het beeld dat de publieke opinie van hem heeft al behoorlijk afgebladderd, maar in

DE SENSATIONELE
MISDAADBIOGRAFIE!

La Bella Bettien

Het verhaal van Bettien Martens,
de eerste Nederlandse vrouw
die carrière maakte binnen de
Colombiaanse drugskartels

232 blz., f 34,90

Nu in de boekhandel

1895 MEULENHOF 1995

deze roman breekt Ellroy de mythe tot aan de grond toe af.

De schok die het boek teweegbracht, kan vooral teruggevoerd worden tot de meedogenloze behandeling van het thema. De pooiers, verknipte moordenaars, corrupte zakenlui en politieagenten uit *LA Quartet* zijn hier vervangen door de hoofdrolspelers uit de Kennedy-era. Het verhaal opent met de onderzoeken die senaatscommissies doen naar de activiteiten van Howard Hughes en Jimmy Hoffa. Mafia-kopstuk Carlos Traficante junior wordt in Cuba gearresteerd. Fidel 'the beard' Castro moet met hulp van de mafia verdreven worden. Daarmee wordt een machiavellistisch drama in gang gezet. Hughes voert Hoover roddel en achterklap via de kolommen van zijn schandaalblad *Hush-Hush*. Wanneer hij dreigt 'primo dirt' over JFK te publiceren, krijgt hij ervan langs van aartsvader Joseph Kennedy die 'met kankergeld gestolen uit de kas van de Teamsters-vakbond' de verkiezingscampagne van zijn zoon zou hebben gefinancierd. Hughes en de mafia sponsoren een door een CIA-tak voorbereide aanslag op Kennedy. Uiteindelijk zal Lee Harvey Oswald het karweitje opknappen. Maar dan is *American Tabloid* al afgelopen en heeft Ellroy het panorama van de politieke machinaties onder Kennedy al geschetst.

Aangename lectuur vormt *American Tabloid* allerm minst. Daarvoor is de roman te caleidoscopisch en lopen er te veel plots door elkaar. Als stijl- en vormexperiment is het boek wel interessant. De Amerikaanse critici leken vooral verrast door de ruige toon. De gemiddelde, academisch gevormde recensent is niet gewend aan de sfeer van bittere desillusie die al sinds Nelson Algren, James M. Cain en Hubert Selby gemeengoed is in de 'harde misdaadroman'. En al helemaal niet aan een schrijver van *crime novels* die de klassieke plot vaarwel zegt. Ellroy's gruwzame humor en brutale demythologisering raken de Amerikanen op zijn gevoeligste plek: zijn verlangen naar zuiverheid en onschuld. In Ellroy's universum is geen plaats meer voor morele pretenties, hij verscheurt de sluiers van het deugdzame Amerika en toont onbarmhartig de verloedering en corruptie. De tienjarige jongen James was verbijsterd over de moord op zijn moeder. De 47-jarige Ellroy krabt het vernis van de Amerikaanse beschaving. Zijn razernij en woede over de verloren onschuld levert in elk geval adembenemend en angstaanjagend proza op. Of dat per se 'literair' moet heten, lijkt me in dit verband irrelevant. ■

James Ellroy: *American Tabloid*. Knopf. f47,75. Importeur Van Ditmar.

Bloed op de maan, De zwarte Dahlia en De lange leegte verschenen bij De Arbeiderspers.

smullen

Verrassing in Abcoude

Terwijl we de eerste regel van de spijskaart lezen — die garnalen-cocktail met grapefruit en cocktailsaus aanprijst — passeert er een man op een tractor. We zitten slechts in Abcoude, net voorbij de Amsterdamse gemeentegrenzen, maar toch al hevig buiten de stad. Nu zijn er rond Amsterdam veel restaurants die grotendeels door Amsterdammers gefrequenteerd worden (de populairste bestemming is thans Imko's Classics & Trends in het verre IJmuiden) en dus op grond van de ontstane sfeer weer net zo goed in Amsterdam zelf hadden kunnen staan, maar achter de witgekalkte gevel van Auberge Fleurie lijken we de authentieke Abcouder ambiance te treffen: een opgedoft middelbaar gezelschap op witgespoten Thonetstoelen dat bediend wordt door een bebrilde dame in broekrok en een heer in een geruite pantalon en een hemd met das. In de verte menen we Shirley Bassey of Barbra Streisand te horen. De gemengde techniek van J. Crul aan de wand laat zich breder interpreteren: waar wij een wijdbeense damesgestalte ontwaren, ziet ons gezelschap duidelijk de contouren van een varken. Tja.

De *amuse gueule* wordt op een vorkje geserveerd, navraag leert dat het hier om een plakje kalkoenrollade met kerrie gaat. Naast de menu's van 40, 47 en 55 gulden zijn er twee verrassingsmenu's (menu Fleurie, drie gangen voor f55 en het menu délicieux van f70). "Dat vindt de chef leuk om zelf te koken," verklaart de dienstster. Nee, wat het precies is, gaat ze ons niet verklappen. "Dat is nu juist de verrassing." Wel kunnen we eventuele veto's neerleggen. We bestellen enerzijds terrine van asperges en geconfijte konijnebout met lichte pruimensaus en anderszijds een menu Fleurie zonder duiven of asperges. Bij nader inzien schuilt de meeste verrassing in de terrine en de konijnebout, voor de gemarineerde zalm vooraf en de eendeborst in — waarschijnlijk — het dragonsausje van de kalfsbiefstuk op de kaart heeft de chef niet zo bar ver uit z'n bol hoeven gaan. Het garnituur van het konijn en de eend is overigens gelijk: gegratineerde lof, haricots verts, stoofpeer en polenta, alles in een waaier op achtkantige borden gerangschikt. Met spanning zien we uit naar het sluitstuk van het verrassingsmenu. Het worden drie soorten vruchtensorbet op amandelkrullen en met slagroom op een zwart bord. "Dat had u toch nooit zelf kunnen bedenken," grapt de ober.

RONALD HOEBEN